

POLİS AKADEMİYASI

Fakültə: «İxtisasartırma»

Kafedra: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti»

Şəhər, rayon nəqliyyatda polis orqanlarının rəhbər vəzifəli əməkdaşları üçün

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu. Polis əməkdaşı tərəfindən fiziki gücün, odlu silahın və xüsusi vasitələrin tətbiqinin hüquqi əsasları

Tərtib etdilər: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi,
polis polkovniki, h.ü.f.d.,

Rafiq Nəcəfquliyev

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının
dosenti, polis polkovniki, h.ü.f.d.,

Şahin Şükurov

Bakı – 2020

Mövzu: “Polis əməkdaşı tərəfindən fiziki gücün, odlu silahın və xüsusi vasitələrin tətbiqinin hüquqi əsasları”

Plan:

Giriş

1. Fiziki güc və xüsusi vasitələr onların anlayışı, tətbiqinin hüquqi əsasları.
2. Odlu silah anlayışı və onun tətbiqinin hüquqi əsasları.
3. Polis əməkdaşının şəxsi təhlükəsizliyi anlayışı, onun məzmunu və təmin edilməsi.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”. Bakı, 2017.
2. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2017.
3. “Xidməti və mülki silah haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2017.
4. “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2017.
5. “Elektroşok vasitələrini saxlamaq, gəzdirmək və təyinatı üzrə istifadə etmək hüququ olan polis orqanlarının vəzifəli şəxslərinin Siyahısı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 8 iyul tarixli 260 nömrəli Qərarı.
6. Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin 19 yanvar 2012-ci il tarixli № Q2-001-12 Qərarı. “Yol-patrul xidməti haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə”.
7. <http://www.e-qanun.az>
8. <http://www.huquqiaktlar.gov.az>
9. <http://www.din.gov.az>

Giriş

Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra respublikamızda aparılan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların tam, vaxtında və effektiv yerinə yetirilməsi daxili işlər orqanları sistemində aparılan hüquqi islahatların məqsədyönlü aparılmasından, daxili işlər orqanları sistemində idarəetmənin nəzəri və təcrübi cəhətdən elmi əsaslarla təşkilindən və həyata keçirilməsindən bilavasitə asılıdır. Bu məqsədlə daxili işlər orqanlarının bütün əməkdaşları tərəfindən idarəetmə fəaliyyəti ilə bağlı olan ümumi müddəaların mənimsənilməsi, onların təcrübi cəhətdən düzgün və eyni qaydada həyata keçirilməsi, bu sahədə mövcud olan bacarıq və vərdişlərin əldə edilməsi və onların təkmilləşdirilməsi idarəetmənin vacib şərtlərindən biridir.

Sizlərin diqqətinə xüsusilə çatdırmaq istərdim ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Azərbaycan polisinin 95 illiyi münasibətilə keçirilən tədbirdə demişdir **“...İnsanlara polis əməkdaşları tərəfindən daim diqqət, qayğı göstərilməlidir, kobudluğa yol verilməməlidir...Cinayətkarlığa qarşı mübarizə yüksək səviyyədə aparılmalıdır...**

Sual 1. Fiziki güc və xüsusi vasitələr onların anlayışı, tətbiqinin hüquqi əsasları.

Cəmiyyətin təhlükəsizlik mühiti bir-biri ilə üzvü surətdə bağlı olan bir sıra elementlərin vəhdətidir. Azərbaycan Respublikası ərazisində həmin vəhdətin təmin edilməsi məqsədilə zəruri sayılan təşkilati-hüquqi tədbirlər həyata keçirilir. Ölkələrin ərazisində təhlükəsizlik mühiti klassik olaraq qanunla səlahiyyət verilən subyektlərin gündəlik fəaliyyətləri hesabına təmin olunur. Hüquq ədəbiyyatlarında qeyd olunduğu kimi təhlükəsizlik mühitinin təmin edilməsində həmin subyektlərin arzuolunan nəticələr əldə etmələri bir sıra amillərin olmasını şərtləndirir. Təbii ki, onların sırasında hüquq-mühafizə fəaliyyətini həyata keçirən orqanların işinin təşkili üçün müəyyən edilən təşkilati-hüquqi əsaslar ayrıca vurğulanmalıdır.

Azərbaycan Respublikası ərazisində hüquq-mühafizə fəaliyyəti subyektlərindən biri də polisdir. Polisin fəaliyyətində istifadə edilən xüsusi vasitələr və fiziki güc haqqında danışıarkən “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun ümumi müddəaları və 26-cı maddəsi ilə “Polis tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiqi” adlı maddəsinin məzmununa diqqət edilməlidir.

• Qanunverici tərəfindən xüsusi vasitələr və fiziki gücə dair “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun ümumi müddəaları sırasına aşağıdakı anlayışlar daxil edilib:

• fiziki qüvvə – insan əzələlərinin gərilməsi nəticəsində yaranan güc vasitəsi ilə mexaniki təsir göstərmək qabiliyyətidir.

• xüsusi vasitələr – dəyənəklər, əl-qolu bağlama və elektroşok vasitələri, xüsusi təyinatlı gözyaşardıcı qazlar, rezin güllələr, suatan vasitələr, nəqliyyatın məcburi dayandırma vasitələri və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyənləşdirilmiş digər xüsusi vasitələrdir;

Mühazirə sualımız daxilində “fiziki güc” haqqında danışıarkən qeyd edilməlidir ki, qanunverici “Polis haqqında” qanunun ümumi müddəalarında onun adını “fiziki qüvvə” kimi müəyyən etmişdir. Hüquq elmində isə o, xüsusi təyinatlı inzibati məcburetmə tədbirləri adlanır. Belə ki, xüsusi təyinatlı inzibati məcburetmə tədbirləri dedikdə, digər tədbirlər hesabına ictimai təhlükəli davranışların qarşısının alınması mümkün olmadıqda, hüquqpozma törətmiş şəxslərə qarşı tətbiq edilən fiziki təsir etmə vasitələri başa düşülür.

Polis əməkdaşı onun qanuni tələblərini icra etməyən hər hansı şəxsə qarşı yalnız aşağıdakı hallarda fiziki qüvvə tətbiq edə bilər:

- hazırlanan və ya törədilən cinayətin qarşısı alındıqda;
- inzibati xəta və ya cinayət törədən şəxs tutulduqda;
- hər hansı hüquqpozmanın törədilməsində güc işlədildikdə.

Xüsusi təyinatlı inzibati məcburetə tədbirlərinin böyük hissəsi zəruri müdafiə institutunun istifadə edilməsi ilə tətbiq edilir. Məlumdur ki, qanunvericilik (İnzibati Xətalər Məcəlləsi və Cinayət Məcəlləsi) ilə müəyyən edilmiş zəruri müdafiə vəziyyətinə müvafiq olaraq hüquqpozmalara qarşısının alınması və hüquqpozma törədən şəxslərin tutulması üzrə hətta əgər bu hərəkətlərlə hüquqpozma törədən şəxsə çarəsizlikdən ziyan vurulsa belə, polis əməkdaşlarının hərəkətləri qanuna uyğun, ictimai faydalı hesab edilir və buna görə məsuliyyətə səbəb olmur.

Suala uyğun olaraq qeyd edilməlidir ki, qanunvericinin insan əzələlərinin gərilməsi nəticəsində yaranan güc vasitəsi ilə mexaniki təsir göstərmək qabiliyyəti kimi nəzərdə tutduğu fiziki qüvvə təcrübədə arzuolunan effekt verən “tutub, saxlama”, “müşayiət etmə” və s. ad ilə polis əməkdaşları tərəfindən istifadə edilir.

Qanunvericiliyin təhlili deməyə əsas verir ki, polis əməkdaşları onun qanuni tələblərini icra etməyən hər hansı şəxsə “Polis haqqında” Qanunun 26-cı maddəsinin 1-ci, 2-ci və 4-cü hissələrinə əsasən, fiziki qüvvəni, xüsusi vasitələri (əl qandallarını, rezin güllələri, göz yaşardıcı qazı, yayındırıcı təsir göstərən işıq – səs vasitələrin, mənzillərin açılması üçün qurğunu, nəqliyyatı məcburi saxlatma qurğusunu, suvuranları, rezin dəyənəyi, zirehli maşınları və digər nəqliyyat vasitələrini, xidməti iti və atı və s.) və odlu silahı tətbiq etmək səlahiyyətinə malikdirlər.

Polis əməkdaşı onun qanuni tələblərini icra etməyən hər hansı şəxsə qarşı xüsusi vasitələri aşağıdakı hallarda tətbiq edə bilər:

+ insan həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaradan basqın və ya digər zorakılıq edildikdə;

+ qiyam və ya kütləvi iğtişələr baş verdikdə;

+ girov saxlanılan şəxs və ya zəbt olunmuş binalar, tikililər, qurğular, torpaq sahələri və nəqliyyat vasitələri azad edildikdə;

+ yaşayış binalarına, habelə müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların binalarına qrup halında basqın dəf edildikdə;

+ müqavimət göstərən və ya insan həyatı və sağlamlığı, habelə mülkiyyət aleyhinə cinayət törədən şəxs yaxalandıqda və ya qaçmağa cəhd göstərdikdə;

+ tutulan şəxs tərəfindən silahlı müqavimət göstərildikdə və ya göstərəcəyinə ehtimal etməyə kifayət qədər əsas olduqda;

+ cinayət törədilməsində şübhələndiyinə görə tutulmuş, barəsində həbs qəti-imkan tədbiri seçilmiş və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə, yaxud ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxsin həbsdən qaçmasının qarşısını aldıqda, habelə bu şəxsin qanunsuz azad edilməsi üçün kənar şəxslər tərəfindən güc işlədildikdə;

+ ictimai təhlükəli əməl törətmiş şəxsi tutub polisə gətirərkən onun müqavimət göstərə biləcəyi və ya qaçma ehtimalı olduqda;

- ✚ *həbs olunanları müşayiət etdikdə;*
- ✚ *şəxsin təhlükəli hərəkətləri ilə özünə və ya ətrafındakılara zərər yetirə biləcəyi ehtimalı olduqda;*
- ✚ *ictimai təhlükəli əməl törətmiş şəxs tutularkən onu binadan, nəqliyyat vasitəsindən çıxmağa məcbur etdikdə;*
- ✚ *sürücü öz hərəkətləri ilə insan həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaratdıqda, nəqliyyat vasitəsini dayandırmaq haqqında polis əməkdaşının aşkar olan dayanma tələbinə tabe olmadıqda və onun saxlanılmasına başqa imkan olmadıqda (məcburi dayandırma vasitələri).*

Azərbaycan Respublikası DİN-in 12 avqust 2014-ci il tarixli Q24-001-14 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Daxili işlər orqanları tərəfindən xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qaydalarının təsdiq edilməsi barədə" Təlimatla¹ xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi qaydaları müəyyən edilmişdir.

DİN-in bu Təlimatı daxili işlər orqanlarının əməkdaşları, DİN-in təhsil müəssisələrinin müdavimləri və daxili qoşunların hərbi qulluqçuları tərəfindən ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi zamanı qanun pozuntularının xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması, vətəndaşların hüquqlarının və qanuni mənafelərinin müdafiəsi üçün xüsusi vasitələrdən istifadə olunması qaydalarını müəyyən edir.

Xüsusi vasitələrin tətbiq olunmasının hüquqi əsaslarını Azərbaycan Respublikasının "Polis haqqında", "Daxili qoşunların statusu haqqında" Qanunları, digər qanunvericilik aktları, bu Təlimat və DİN-in digər müvafiq normativ-hüquqi aktları təşkil edir.

İnsanın anatomik bütövlüyünə müxtəlif dərəcəli xəsarətlər yetirməklə dağıdıcı təsir göstərə bilən və ya özünü doğrultmayan yüksək təhlükə mənbəyi olan xüsusi vasitələrin polis əməkdaşlarının (hərbi qulluqçuların) sərəncamına verilməsi qadağandır.

Daxili işlər orqanları və daxili qoşunlar aşağıdakı xüsusi vasitələri tətbiq edir:

- **fərdi mühafizə vasitələri (qoruyucu dəbilqələr, canqoruyucular, güllə və zərbəyə qarşı qalxanlar);**
- **fəal müdafiə vasitələri - rezin dəyənəklər, əl- qolu bağlama və elektroşok (cihazı və qalxanı) vasitələri, xüsusi təyinatlı qazlar, rezin güllələr, suvuranlar, xidməti itlər, xidməti atlar və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyənləşdirilmiş digər xüsusi vasitələr;**
- **xüsusi əməliyyatların keçirilməsini təmin edən vasitələr (zirehli texnika, suvuranlar, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, ovuntu və ya maye halında olan gözyaşardıcı vasitələrin püskürməsi üçün çanta aparatları, maneədağıdan vasitələr, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr).**

¹ Bundan sonra – bu Təlimatla qeyd ediləcəkdir.

Daxili işlər orqanları və daxili qoşunlar tərəfindən tətbiq edilən yuxarıda göstərilən xüsusi vasitələrdən başqa Azərbaycan Respublikasının Qanunları ilə digər xüsusi vasitələr də müəyyənləşdirilə bilər.

Polis əməkdaşı (hərbi qulluqçu) onun qanuni tələblərini icra etməyən hər hansı şəxsə qarşı aşağıdakı hallarda xüsusi vasitələri tətbiq edə bilər:

- hər hansı şəxs, polis əməkdaşının (hərbi qulluqçunun) həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaradan basqın və ya digər zorakılıq edildikdə;

- qiyam və ya kütləvi iğtişələr baş verdikdə, habelə nəqliyyatın, rabitənin, müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların işini pozan hərəkətlərin qarşısı alındıqda;

- girov saxlanılan şəxs və ya zəbt olunmuş binalar, tikililər, qurğular, torpaq sahələri və nəqliyyat vasitələri azad edildikdə;

- hərbi şəhərciklərə, hərbi əşyalara və dəstələrə, mühafizə olunan obyektlərə, qurğulara, yüklərə basqın dəf edildikdə, habelə yaşayış binalarının, müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların binalarına qrup halında basqın dəf edildikdə;

- müqavimət göstərən və ya insan həyatı və sağlamlığı, habelə mülkiyyət əleyhinə cinayət törədən şəxs yaxalandıqda və ya qaçmağa cəhd göstərdikdə;

- tutulan şəxs tərəfindən silahlı müqavimət göstərildikdə və ya göstərəcəyi ehtimalına kifayət qədər əsas olduqda;

- cinayət törədilməsində şübhələndiyinə görə tutulmuş, barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş və ya azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxsin həbsdən qaçmasının qarşısını aldıqda, habelə bu şəxsin qanunsuz azad edilməsi üçün kənar şəxslər tərəfindən güc işlədildikdə;

- ictimai təhlükəli əməl törətmiş şəxsi tutub polisə gətirərkən onun müqavimət göstərə biləcəyi və ya qaçma ehtimalı olduqda;

- həbs olunanları müşayiət etdikdə;

- şəxsin təhlükəli hərəkətləri ilə özünə və ya ətrafdakılara zərər yetirə biləcəyi ehtimalı olduqda;

- ictimai təhlükəli əməl törətmiş şəxs tutularkən onu binadan, nəqliyyat vasitəsindən çıxmağa məcbur etdikdə;

- hərbi və fəvqəladə vəziyyət zamanı sürücü polis əməkdaşının (hərbi qulluqçunun) dayanmaq barədə qanuni tələblərini yerinə yetirmədikdə, habelə sürücü öz hərəkətləri ilə insan həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaratdıqda və yaxud cəza çəkən və ya ibtidai həbsdə olan, azadlıqdan məhrum etmə yerindən və mühafizədən qaçmış şəxsləri yaxaladıqda nəqliyyat vasitəsini dayandırmaq haqqında polis əməkdaşının (hərbi qulluqçunun) dayanma tələbinə tabe olmadıqda və onun saxlanılmasına başqa imkan olmadıqda;

- sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında qanunvericilik aktlarının tələblərini pozmaqla kütləvi tədbir keçirən şəxslərin güc tətbiq edilməklə dağıdılmasında.

Xüsusi vasitələrin tam zəruri hallarda tətbiq edilməsi yaranmış təhlükəyə mütənasib olmalıdır.

Xüsusi vasitələrin qanunsuz tətbiqinə yol verən polis əməkdaşı (hərbi qulluqçu) Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyi ilə məsuliyyət daşıyır.

Xüsusi vasitələrin tətbiqi

Xidməti naryadların xüsusi vasitələrlə təmin olunmasına icazə aşağıdakı vəzifəli şəxslər tərəfindən verilir:

- polis orqanının məsul növbətçisi – qoruyucu dəbilqələr, canqoruyucular, əl-qolu bağlama və elektroşok (cihazı və qalxanı) vasitələri, rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı aerosol qaz balonu.

Bakı, Gəncə və Nəqliyyatda Baş Polis idarələrinin, şəhər, rayon, xətt polis orqanlarının rəisləri – gözyaşardıcı qaz və işıq-səs qumbaraları, suvuranlar, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr, xidməti itlər, xidməti atlar;

Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, Naxçıvan MR-nın daxili işlər naziri, xüsusi əməliyyatlar zamanı əməliyyat qərargahının rəhbəri – zirehli texnika, rezin güllələr.

Xüsusi vasitələrin tətbiq olunması barədə qərarı ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə cavabdeh olan, habelə konkret əməliyyata rəhbərlik edən şəxs qəbul edir. Fərdi qaydada xidmət aparan polis əməkdaşı şəraitə uyğun olaraq müstəqil qərar qəbul edir.

Xüsusi vasitənin növü və onun tətbiqinin intensivliyi yaranmış vəziyyət, hüquq pozuntusunun xarakteri və onu törədən şəxsin şəxsiyyəti, habelə xüsusi vasitələrin taktiki-texniki xüsusətləri nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir.

Qaz qumbaraları ilə xüsusi silahlardan hüquq pozan şəxsə sərrast atəş açmaq qadağandır.

Rezin dəyənəklə insanın başına və boynuna zərbə vurulmasına icazə verilmir.

Əl-qolu bağlama vasitələri tətbiq olunduqda kilidlər insan sağlamlığına zərər verməməsi üçün mütəmadi yoxlanılmalıdır.

Havanın hərərəti mənfi olduqda suvuranların tətbiq edilməsi qadağandır.

Otaqlarda və digər binalarda girovlar saxlanıldıqda maneədağıdan vasitələrin tətbiqinə icazə verilmir.

Fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunması və xüsusi əməliyyatların keçirilməsi zamanı polis əməkdaşı səbrli olmalı, qarşıda duran vəzifəyə (məqsədə) uyğun hərəkət etməli, vətəndaşların sağlamlığına və əmlakına vurulması ehtimal olunan ziyanın minimuma endirilməsi üçün lazımi tədbirlər görməlidir.

Fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunmasından və xüsusi əməliyyatların keçirilməsindən əvvəl hüquq qaydasını pozan şəxslərə xəbərdarlıq edilir. Uzaq məsafəyə və ya kütləyə müraciət zamanı səs gücləndirici vasitələrdən istifadə edilə bilər. Hüquq pozuntusu törədən şəxslər tərəfindən basqın edildiyi zaman müvafiq xüsusi vasitələr xəbərdarlıq edilmədən tətbiq oluna bilər.

Odlu silah işlətməklə basqın edildiyi və ya silahlı müqavimət göstərildiyi hallar istisna olmaqla – qadınlara, azyaşlılara, yanında azyaşlı olan, əlilliyi və digər fiziki və ya psixi qüsurları aşkar bilinən şəxslərə qarşı xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır.

Tezalısan və partlayıcı maddələr hazırlanan, saxlanılan binalarda və istehsalatlarda yanğına və ya partlayışa səbəb ola bilən xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır.

Xarici dövlətlərin diplomatik və ya digər nümayəndəliklərinin yerləşdiyi binalarda xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır. Yalnız həmin dövlətlərin səlahiyyətli nümayəndələrindən müvafiq qaydada müraciət daxil olduqda göstərilən binalarda xüsusi vasitələr tətbiq oluna bilər.

Nəqliyyatı məcburi dayandırma vasitələrinin aşağıdakı nəqliyyat vasitələrinə qarşı tətbiqi qadağandır:

- *insanların daşınmasını həyata keçirən nəqliyyat vasitələrinə və yük avtomobillərinə;*

- *diplomatik nümayəndəliklərə məxsus və yaud onlar tərəfindən icarəyə götürülmüş nəqliyyat vasitələrinə;*

- *motosiklet, motoroller və mopedlərə.*

Dağ yollarında, habelə yanğın görünmə dərəcəsi məhdud olan hissələrində, dəmir yolu keçidlərində, tunellərdə, körpülərdə, estakalarda nəqliyyatı məcburi dayandırma vasitələrinin tətbiqinə yol verilmir.

Xüsusi vasitələr tətbiq edildikdən sonra zərərçəkmişlərə ilkin tibbi yardım göstərilməsi, yanma ehtimalı olan mənbələrin, həyat əhəmiyyətli obyektlərin zədələnməsinin, habelə işə düşməmiş xüsusi vasitələrin aşkar olunması məqsədilə binalara və ərazilərə baxış keçirilir. Zəruri hallarda qazdan təmizləmə işləri aparılır.

Xüsusi vasitələrin tətbiqini həyata keçirən polis əməkdaşının əsas vəzifələri:

- *insana qarşı xüsusi vasitələri – yalnız son zərurət və ya zəruri müdafiə vəziyyətində, bütünlükdə digər təsir imkanlarından istifadə lazımı nəticə vermədikdə, hüquqpozmanın ağırlıq dərəcəsi və ya onu törədən şəxsiyyətindən asılı olaraq tətbiq etmək;*

- *xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi nəticəsində zərərçəkənlərə tibbi yardımın göstərilməsini təmin etmək;*

- *xüsusi vasitələr tətbiq etdiyi hallar barəsində dərhal xidmət etdiyi və ya xüsusi vasitə tətbiq edildiyi ərazinin polis orqanına məlumat vermək;*

- *polis orqanının rəhbərliyi tərəfindən xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi barədə 24 saat ərzində ərazi prokurorluğuna yazılı məlumat verilməlidir.*

Polis əməkdaşının xüsusi vasitələr tətbiq etdiyi hər bir halda polis orqanında xidməti yoxlama aparılmalı və xüsusi vasitələrin tətbiqinin qanuna uyğunluğu barədə müvafiq rəy hazırlanmalıdır.

Şəxsi heyətin hazırlığı

DİN-in təhsil müəssisələrində, habelə xidməti və peşə hazırlığı dərslərində şəxsi heyətə fərdi mühafizə və fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunma qaydaları öyrədilməli, təlimin yekunu üzrə müvafiq qaydada məqbul qəbul olunmalıdır.

Xüsusi əməliyyatların keçirilməsini təmin edən xüsusi vasitələrin tətbiqi üzrə mütəxəssislərin hazırlanması DİN-in təhsil müəssisələrində təşkil edilir. Təlim keçmiş polis əməkdaşlarının məqbul vermələri barədə müvafiq arayış onların şəxsi işlərinə əlavə edilir.

Xüsusi vasitələrin uçotu

Əməkdaşlara verilən xüsusi vasitələrin qeydiyyatı xidmət üzrə baş inspektor tərəfindən ayrıca jurnalda aparılır. Xüsusi vasitələrin uçuşu onların növü və miqdarı üzrə aparılır.

Növbə qurtarıqdan və yaxud əməliyyat başa çatdıqdan sonra xüsusi vasitələr polis orqanının növbətçi hissəsinə təhvil verilir və bu barədə müvafiq jurnalda qeydiyyat aparılır.

Təlim və ya xüsusi əməliyyatlar zamanı zədələnmiş xüsusi vasitələrin, istifadə olunmuş gözyaşardıcı qaz və işıq-səs qumbaralarının ayrıca uçuşu aparılmaqla müvafiq akt tərtib olunur və yenisi ilə əvəz edilməsi üçün DİN-in Təchizat İdarəsinə təhvil verilir.

Daxili işlər orqanları və daxili qoşunlar tərəfindən xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi qaydaları haqqında" Təlimatın 2.1. bəndinə əsasən xidməti naryadların (polis əməkdaşlarının, hərbi qulluqçuların) xüsusi vasitələrlə təmin olunmasına icazə aşağıda göstərilən vəzifəli şəxslər tərəfindən verilir:

- *polis orqanının əməliyyat növbətçisi (hərbi hissə üzrə növbətçi)* – qoruyucu dəbilqələr, canqoruyucular, əl-qolu bağlama və elektoşok (cihazı və qalxanı) vasitələri, rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı aerozol qaz balonu.

- *Bakı və Nəqliyyatda Baş Polis İdarələrinin, şəhər-rayon-xətt polis orqanlarının rəisləri, hərbi hissələrin komandirləri* – əl qaz qumbaraları və qaz qumbaraları patronlar, çanta aparatları, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, maneədağıdan vasitələr və suvuranlar, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr, xidməti itlər;

- *Azərbaycan Respublikası daxili işlər naziri, Naxçıvan Muxtar Respublikası daxili işlər naziri, xüsusi əməliyyatlar zamanı əməliyyat qərargahının rəhbəri və onun qoşunlar üzrə müavini, hərbi hissənin komandiri* – zirehli texnika.

Xüsusi vasitələrin tətbiq olunması barədə qərarı ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə cavabdeh olan, habelə konkret əməliyyata rəhbərlik edən şəxs qəbul edir. Fərdi qaydada xidməti əməliyyata rəhbərlik edən şəxs qəbul edir.

Bu təlimatın 2.3. bəndinə əsasən xüsusi vasitələrin növü və onun tətbiqinin intensivliyi yaranmış vəziyyət, hüquq pozuntusunun xarakteri və onu törədən şəxsin şəxsiyyəti, habelə xüsusi vasitələrin taktiki-texniki xüsusətləri nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir. Bununla əlaqədar aşağıdakı hallarda qeyd olunan xüsusi vasitələr tətbiq oluna bilər:

- *vətəndaşlara, polis əməkdaşlarına (hərbi qulluqçulara) basqınları dəf etmək üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, xidməti itlər;

- *polis əməkdaşına (hərbi qulluqçuya) göstərilən qanunsuz müqavimətin qarşısını almaq üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, əl qandalları, xidməti itlər;

- *vətəndaşların həyatına, sağlamlığına və ya mülkiyyətinə qarşı cinayət törədərkən yaxalanmış və gizlənməyə cəhd göstərən şəxsləri tutmaq üçün* – əl qandalları, xidməti itlər;

- *silahlı müqavimət göstərmək niyyətində olmalarına kifayət qədər əsas olan şəxsləri tutmaq məqsədi ilə* – gözyaşardıcı qaz, əl qandalları, yayındırıcı təsir

göstərən işıq-səs vasitələri, maneədağıdan vasitələr, suvuranlar və zirehli maşınlar, xidməti itlər;

- *qaça bilicəkləri, yaxud ətrafdakılara və ya özlərinə zərər vura biləcəkləri rəftarından görünən və polis əməkdaşına (hərbi qulluqçuya) müqavimət göstərən tutulmuş şəxsləri polis orqanlarına aparmaq, inzibati qaydada həbs edilmiş şəxsləri silahlı müşayiət və mühafizə etmək üçün* – xidməti itlər;

- *hərbi şəhərciklərə, hərbi eşalonlara və dəstələrə, mühafizə olunan obyektlərə, qurğulara, yüklərə basqını dəf etmək üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, suvuranlar və zirehli maşınlar, xidməti itlər;

- *girovları, tutulmuş binaları, otaqları, qurğuları, nəqliyyat vasitələrini və ərazi hissələrini azad etmək üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, maneədağıdan vasitələr, suvuranlar və zirehli maşınlar, xidməti itlər;

- *kütləvi iğtişəşlərin və nəqliyyatın, rəbitənin, müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların işini pozan hərəkətlərin qarşısını almaq üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, suvuranlar və zirehli maşınlar, xidməti itlər;

- *hərbi və fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejimi şəraitində sürücüləri dayanmaq barəsində qanuni tələbləri yerinə yetirməyən nəqliyyat vasitələrini dayandırmaq üçün, habelə cəza və ya ibtidai həbsdə olan, azadlıqdan məhrumetmə yerindən və mühafizədən qaçmış şəxsləri nəqliyyat vasitəsində yaxalayarkən* – nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr.

Təlimatın 2.4. bəndinə əsasən:

- *cəza çəkən və ya ibtidai həbsdə olan, azadlıqdan məhrumetmə yerindən və mühafizə altından qaçmış şəxsləri axtarıb tutmaq üçün* – rezin dəyənəklər, gözyaşardıcı qaz, əl qandalları, yayındırıcı təsir göstərən işıq-səs vasitələri, maneədağıdan vasitələr, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr, suvuranlar və zirehli maşınlar, xidməti itlər.

Təlimatın 2.5. bəndinə əsasən, isə qaz qumbarası patronları ilə atəş açılması aşağıdakı hallarda müvafiq orqanlarla razılaşdırılır:

- *prokurorluq orqanları ilə* – cinayətkarların gizləndiyi yerdə kənar şəxslər, o cümlədən girovlar olduğu halda;

- *dövlət yanğın təhlükəsizliyi orqanları ilə* – cinayətkarların gizləndiyi yerdə tez alovlanan və partlayıcı maddələr istehsal edildikdə və saxlanıldıqda.

Bu Təlimatın 2.6. – 2.15 bəndlərinə əsasən daxili işlər orqanları və daxili qoşunlar tərəfindən xüsusi vasitələr tətbiq edilərkən aşağıdakı qaydalara riayət edilməlidir:

- qaz qumbarası patronları ilə xüsusi karabindən və siqnal tapançasından insan kütləsinə və hüquq pozan şəxsə sərrast atəş açılması qadağandır;

- dəyənəklə insanın başına və boynuna zərbə vurulmasına icazə verilmir;

- əl qandalları tətbiq olunduqda hər iki saatdan gec olmayaraq kilidlər yoxlanılmalıdır;

- havanın hərərəti mənfi olarkən suvuranların tətbiq edilməsi qadağandır;

- otaqlarda və digər binalarda girovlar saxlanıldıqda maneədağıdan vasitələrin tətbiqinə icazə verilmir;

- fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunması və xüsusi əməliyyatların keçirilməsi zamanı polis əməkdaşı (hərbi qulluqçu) səbrli olmalı, onun hərəkətləri qarşıda duran vəzifəyə (məqsədə) uyğun gəlməli, vətəndaşların sağlamlığına və əmlakına vurulması ehtimal olunan ziyanın minimuma endirilməsi üçün lazımi ölçülər götürülməlidir;

- fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunmasından və xüsusi əməliyyatların keçirilməsindən əvvəl hüquq qaydalarını pozan şəxslərə onların ana dilində, aydın formada xəbərdarlıq edilir. Xəbərdarlıq uzaq məsafəyə, yaxud çoxsaylı dəstəyə müraciət zamanı səs gücləndirici vasitələrdən istifadə etməklə verilə bilər. Bütün hallarda xəbərdarlıq iki dəfədən az olmayaraq təkrar edilir və həmin şəxslərin xəbərdarlığa münasibətlərinin öyrənilməsi üçün kifayət qədər vaxt verilir. Hüquq pozan şəxslər tərəfindən basqın edildiyi zaman həmin vasitələr xəbərdarlıq edilmədən tətbiq oluna bilər;

- odlu silah işlətməklə basqın edildiyi və ya silahlı müqavimət göstərildiyi halar istisna olmaqla – qadınlara, azyaşlılara, yanında azyaşlı olan, əlilliyi və digər fiziki qüsurları aşkar bilinən şəxslərə qarşı xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır;

- tez alışan və partlayıcı maddələr hazırlanan, saxlanılan binalarda və istehsalatlarda yanğına və ya partlayışa səbəb ola bilən xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır;

- xarici dövlətlərin diplomatik və ya digər nümayəndəliklərinin yerləşdikləri binalarda xüsusi vasitələrin tətbiq olunması qadağandır. Lakin həmin dövlətlərin səlahiyyətli nümayəndələrindən müvafiq xahiş daxil olduğu halda göstərilən binalarda xüsusi vasitələr tətbiq oluna bilər.

Təlimatın 2.16 bəndinə əsasən, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələrin tətbiq olunması aşağıdakı hallarda qadağandır:

- insanların daşınmasını həyata keçirən ümumi təyinatlı nəqliyyat vasitələrinə və yük avtomaşınlarına qarşı;

- diplomatik nümayəndəliklərə məxsus və yaxud onlar tərəfindən icarəyə götürülmüş nəqliyyat vasitələrinə qarşı;

- motosikletə, motorollərə, mopedə qarşı;

- dağ yollarında, habelə yolların görünmə dərəcəsi məhdud olan hissələrində;

- dəmir yolu keçidlərində, tunellərdə, körpülərdə, estakadalarda.

Xüsusi vasitələr tətbiq edildikdən sonra zərərçəkmişlərin, yanma ehtimalı olan mənbələrin, həyat əhəmiyyətli obyektlərin zədələnməsinin, habelə işə düşməmiş xüsusi vasitələrin aşkar olunması məqsədilə binalara və ərazilərə baxış keçirilir. Zəruri hallarda qazdan təmizləmə işləri aparılır.

Təlimatın 2.18 bəndinə əsasən, xüsusi vasitələrin tətbiqini həyata keçirən polis əməkdaşının (hərbi qulluqçunun) əsas vəzifələri müəyyən edilmişdir.

Bunlar aşağıdakılardır:

- insana qarşı xüsusi vasitələri – yalnız son zərurət və ya zəruri müdafiə vəziyyətində, digər təsir imkanlarından istifadə lazımi nəticə vermədikdə,

hüqupozmanın ağırlıq dərəcəsiindən və ya onu törədənin şəxsiyyətindən asılı olaraq tətbiq etməlidir;

- xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi nəticəsində zərərçəkənlərə tibbi yardımın göstərilməsi təmin edilməlidir. Fəal müdafiə vasitələri tətbiq edən əməkdaşlara (hərbi qulluqçulara) ilkin tibbi yardım göstərilməsi yolları öyrədilməli, xüsusi əməliyyatların keçirilməsini təmin edən vasitələrin tətbiq olunduğu hallarda isə tibb işçilərinin iştirakı təmin edilməlidir;

- xüsusi vasitələr tətbiq edildiyi hallar barədə polis əməkdaşı (hərbi qulluqçu) dərhal xidmət etdiyi və ya xüsusi vasitə tətbiq edilən ərazinin polis orqanının (hərbi hissənin) rəhbərliyinə məlumat verməlidir.

Polis orqanının (hərbi hissənin) rəhbərliyi tərəfindən 24 saat ərzində xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi barədə ərazi prokuroruna məlumat verilməlidir.

Polis əməkdaşının (hərbi qulluqçunun) xüsusi vasitələr tətbiq etdiyi hər bir halda polis orqanında (hərbi hissədə) xidməti yoxlama aparılmalı və xüsusi vasitələrin tətbiqinin qanunauyğunluğu barədə müvafiq rəy verilməlidir.

Bu Təlimatın 3.1-3.3. bəndinə əsasən, xüsusi vasitələr polis orqanları və DİN-in tədris müəssisələrinin əməkdaşları, habelə daxili qoşunların müvafiq hazırlıq keçmiş hərbi qulluqçuları tərəfindən tətbiq oluna bilər.

DİN-in tədris müəssisələrində, sırayı və kiçik rəis heyəti hazırlayan məktəblərində, habelə xidməti və peşə hazırlığı dərslərində şəxsi heyətə fərdi mühafizə və fəal müdafiə vasitələrinin tətbiq olunma qaydaları öyrədilməli, təlimin yekunu üzrə müvafiq qaydada məqbul qəbul olunmalıdır.

Xüsusi əməliyyatların keçirilməsini təmin edən xüsusi vasitələrin tətbiqi üzrə mütəxəssislərin hazırlanması Daxili İşlər Nazirliyinin, o cümlədən daxili qoşunların tədris müəssisələrində təşkil edilir. Təlim keçmiş əməkdaşların (hərbi qulluqçuların) müvafiq məqbul vermələri barədə arayış şəxsi işlərinə əlavə edilir.

Təlimatın 4.1-4.3 bəndlərinə əsasən, xüsusi vasitələrin uçotu aşağıdakı qaydada aparılır:

- xüsusi vasitələrin qeydiyyatı ayrıca curnalda aparılmaqla əməkdaşlara (hərbi qulluqçulara) verilir. Xüsusi vasitələrin uçotu növü və miqdarı üzrə aparılır;

- növbə qurtardıqdan və yaxud əməliyyat başa çatdıqdan sonra xüsusi vasitələr polis orqanının (hərbi hissənin) növbətçi hissəsinə verilərək curnalda müvafiq qeydiyyat aparılır;

- Naxçıvan Muxtar Respublikası daxili işlər naziri, Baş İdarə və İdarə, şəhər-rayon-xətt polis orqanlarının rəisləri, hərbi hissələrin komandirləri xüsusi vasitələrin tətbiq olunmasının qanuniliyinin təmin edilməsi sahəsində müntəzəm surətdə məqsədli iş aparmalı və bu sahədə müvafiq qaydaların pozulmasına yol vermiş şəxslərə qarşı təsirli tədbirlər görməlidirlər.

İctimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində polisin post-patrul xidməti xüsusi yer tutur. İctimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində polisin post-patrul xidmətinin qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində polis əməkdaşları onların qanuni tələblərini icra etməyən hər hansı şəxsə qarşı xüsusi vasitələri tətbiq edə bilərlər.

Polisin post-patrul xidməti əməkdaşları tərəfindən xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi halları və qaydaları DİN-in 30 may 2001-ci il tarixli 212 sayılı əmri ilə

təsdiq edilmiş "Polisin post-patrol xidməti nizamnaməsinin təsdiq edilməsi barədə" Nizamnamənin 8.3-8.5 bəndlərinə müvafiq olaraq tətbiq edilir.

Xüsusi təyinatlı qarşısınıalma tədbirlərinin tətbiq edilməsinin ləngidilməsi vətəndaşların və polis əməkdaşlarının həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə yaratmırsa, onlar tətbiq edilməzdən əvvəl bu barədə vətəndaşlar xəbərdar edilməli və onlara polis əməkdaşının tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün kifayət qədər vaxt verilməlidir.

Qəfil basqının dəf edilməsi, eləcə də qəsdən cinayət törətməkdə şübhə doğuran şəxsləri tutmaq, girov saxlanılanları azad etmək zərurəti istisna olunmaqla, xüsusi vasitələr tətbiq olunmazdan əvvəl belə vasitələri işə salmaq niyyəti haqqında xəbərdarlıq etməli və əgər şərait imkan verirsə, hüquqpozuntusunun dayandırılması üçün kifayət qədər vaxt da verilməlidir.

Xüsusi vasitələrin növü və onun tətbiq edilməsinin intensivliyi yaranmış şərait, hüquq pozuntusunun xarakteri və hüquqpozma törətmiş şəxsin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla müəyən edilir. Xüsusi vasitələr tətbiq edilərkən vətəndaşların sağlamlığına zərər vurulmasının mümkünlüyü minimuma endirilməlidir.

Aşkar əlamətlərdən hamilə olduğu bilinən qadınlara, əlillik əlamətləri aydın nəzərə çarpan şəxslərə və azyaşlılara qarşı xüsusi vasitələrin tətbiq edilməsi qadağan edilir, burada onlar tərəfindən vətəndaşların həyatı üçün qorxulu olan, qrup halında basqın edilməsi, yaxud da silahlı müqavimət göstərilməsi halları istisnalıq təşkil edir.

Bəzən təcrübədə zərurətdən irəli gələrək yol hərəkəti təhlükəsizliyin təmin edilməsində polis tərəfindən xüsusi vasitələr istifadə edilə bilər. Məlum olduğu kimi, bu "Polis haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 26-cı maddəsinə müvafiq olaraq tətbiq edilir. Qeyd edilən xüsusi vasitələrin yol patrul xidməti inspektoru tərəfindən tətbiq edilməsi halları və şərtləri Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 19 yanvar 2012-ci il tarixli № Q2-001-12 Qərarı ilə təsdiq edilən "Yol-patrul xidməti haqqında Təlimat" 5.15-ci bəndi ilə detallandırılmışdır. Belə ki, nəqliyyat vasitəsinin qanunsuz ələ keçirilməsi (qaçırılması) və ya sürücünün cinayət törətməkdə şübhəli olması barədə dəqiq məlumat olduqda, yaxud nəqliyyat vasitəsinin sürücüsü öz hərəkətləri ilə insan həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaratdıqda, nəqliyyat vasitəsinə dayandırmaq barədə YPX inspektorunun tələbinə tabe olmadıqda və onun saxlanılmasına başqa imkan olmadıqda məcburi dayandırma vasitələrindən istifadə olunmasına icazə verilir. Burada məcburi dayandırma vasitələrinə kirpi və stasionar postlarda yerdən çıxan avtomatik idarə olunan çəpər və s. aid edilə bilər.

Təcrübədə polis əməkdaşları tərəfindən aşağıdakı xüsusi vasitələr tətbiq olunur:

➤ **fərdi mühafizə vasitələri (qoruyucu dəbilqələr, canqoruyucular, güllə və zərbəyə qarşı qalxanlar və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyənləşdirilmiş digər xüsusi vasitələr);**

➤ fəal müdafiə vasitələri (rezin dəyənəklər, əl-qolu bağlama və elektroşok (cihazı və qalxanı) vasitələri, xüsusi təyinatlı qazlar, rezin güllələr, suvuranlar, xidməti itlər, xidməti atlar və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyənləşdirilmiş digər xüsusi vasitələr);

➤ xüsusi əməliyyatların keçirilməsini təmin edən vasitələr (zirehli texnika, gözyaşardıcı qaz və işıq səs qumbaraları, maneədağıdan vasitələr, nəqliyyatın məcburi dayandırılması üçün vasitələr).

Qanunvericiliyin təhlilinə əsasən deyə bilərik ki, xüsusi vasitələrin tətbiqi zamanı aşağıdakılar qadağandır:

❖ qaz qumbaraları ilə xüsusi silahlardan hüquq pozan şəxsə sərrast atəş açmaq;

❖ rezin dəyənəklə insanın başına və boynuna zərbə vurmaq;

❖ havanın hərəti mənfə olduqda suvuranların tətbiq edilməsi;

❖ otaqlarda və digər binalarda girovlar saxlanıldıqda maneədağıdan vasitələrin tətbiqi;

❖ odlu silah işlətməklə basqın edildiyi və ya silahlı müqavimət göstərilədiyi hallar istisna olmaqla qadınlara, azyaşlılara, yanında azyaşlı olan, əlilliyi və digər fiziki və ya psixi qüsurları aşkar bilinən şəxslərə qarşı xüsusi vasitələrin tətbiq olunması;

❖ tezalısan və partlayıcı maddələr hazırlanan, saxlanılan binalarda və istehsalatlarda yanğına və ya partlayışa səbəb ola bilən xüsusi vasitələrin tətbiq olunması;

❖ xarici dövlətlərin diplomatik və ya digər nümayəndəliklərinin yerləşdiyi binalarda xüsusi vasitələrin tətbiq olunması (yalnız həmin dövlətlərin səlahiyyətli nümayəndələrindən müvafiq qaydada müraciət daxil olduqda göstərilən binalarda xüsusi vasitələr tətbiq oluna bilər).

Polis tərəfindən tətbiq edilən xüsusi vasitələr haqqında danışarkən sən dövrlər dünya təcrübəsində istifadəsi genişlənən “elektroşok vasitələri” də qeyd edilməlidir. Artıq ölkəmizin ərazisində də adı qeyd edilən xüsusi vasitə ilə əlaqədar olaraq hüquq müəyyənetmə həyata keçirilmişdir. Daha dəqiq desək, 28 oktyabr 2014-cü il tarixli 1086-IVQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinin 7-ci abzasında “əl-qolu bağlama” sözlərindən sonra “və elektroşok” sözləri əlavə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 8 iyul tarixli 260 nömrəli qərarı ilə “Elektroşok vasitələrini saxlamaq, gəzdirmək və təyinatı üzrə istifadə etmək hüququ olan polis orqanlarının vəzifəli şəxslərinin siyahısı” təsdiq edilmişdir. Həmin qərarla polis orqanlarının aşağıdakı vəzifəli şəxslərinə elektroşok vasitələrini saxlamaq, gəzdirmək və təyinatı üzrə istifadə etmək hüququ verilib:

✚ Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Komendant Xidmətinin rəisi;

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin komandiri;

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin komandir müavini⁴

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin xidmət üzrə baş inspektoru⁴

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin, xidmət üzrə inspektoru;

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin manqa komandirləri;

✚ Azərbaycan Respublikası DİN-ə aid inzibati binaların təhlükəsizliyini təmin edən nizami polis hissəsinin polis nəfərləri.

✚ Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi təyinatlı nizami polis hissələrinin komandirləri;

✚ Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi təyinatlı nizami polis hissələrinin komandirlər müavinləri;

✚ Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi təyinatlı nizami polis hissələrinin sırası, kiçik, orta və böyük rəis heyətindən olan digər əməkdaşları.

✚ Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə bilavasitə tabe olan nizami polis hissələrinin (alay, tabor, bölük, taqım, manqa) komandirləri, komandirlərinin müavinləri, xidmət üzrə baş inspektorları.

✚ Müvəqqəti saxlama yerlərinin konvoy xidmətlərinin əməkdaşları.

Mühazirənin ikinci sualını yekunlaşdıraraq qeyd edə bilərik ki, polis tərəfindən qanunla müəyyən edilən vəzifələrin həyata keçirilməsi zamanı zərurətdən irəli gələrək xüsusi vasitələrdən və fiziki gücdən istifadə oluna bilər. Bu öz əksini “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun ümumi müddəaları və 26-cı maddəsi ilə “Polis tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiqi” adlı maddəsinin məzmununa tapmışdır.

Sual 2. Odlu silah anlayışı və onun tətbiqinin hüquqi əsasları

Azərbaycan Respublikasının ərazisində insanların həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərini və mülkiyyətini hüquqa zidd əməllərdən qorumaq məqsədilə polisin fəaliyyət istiqamətləri və əsas vəzifələrinin həyata keçirilməsi prosesində odlu silahdan istifadə edilməsi zərurəti yaranır. Təbii ki, bu zərurət dövlət tərəfindən həyata keçirilən aidiyyəti hüquq müəyyən etmə (qanun yaradıcılığı) prosesində nəzərə alınmışdır. Daha dəqiq desək, dövlətimizin qanunvericilik sisteminin əsası olan – Konstitusiya ilə müəyyən edilən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qanunvericilik təşəbbüsü hüququna uyğun hazırlanan “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsində “Polis tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiqi”nə dair təşkilati-hüquqi əsaslar müəyyən edilmişdir. Həmin təşkilati-hüquqi əsaslar daxilində 28 oktyabr 1999-cu il tarixdə qanunverici orqan tərəfindən müvafiq olaraq layihəsi müzakirə edilən adı çəkilən qanun qəbul olunmaqla, polis tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiqi məsələləri hüquqi məzmun almışdır.

Qeyd edilməsi zəruridir ki, silah anlayışı digər bir sahəvi qanunla müəyyənləşdirilmişdir. Ölkəmizin ərazisində silah dövriyyəsinə dair ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi **“Xidməti və mülki silah haqqında” Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 1997-ci il tarixli Qanunun** təsirindədir. Qanunvericinin mövqeyinə görə adı çəkilən qanun Azərbaycan Respublikasında xidməti və mülki silahın və onun sursatının dövriyyəsi, habelə onun müstəsna hallarda tətbiqi ilə bağlı yaranan hüquqi münasibətləri tənzimləyir.

Odlu silah anlayışı və onun tətbiqinin hüquqi əsasları haqqında danışarkən adları çəkilən və hüquq tətbiq etmə zamanı istifadə edilən digər normativ hüquqi aktlarda istifadə edilən bir sıra definitiv normalara diqqət yetirilməsini məqsəduyğun hesab edirik. Həmin normalar ilə aidiyyəti olaraq aşağıdakı anlayışlar müəyyən edilib:

- **silah - canlı qüvvənin və digər obyektlərin, o cümlədən texnikanın və tikililərin məhv edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş, yaxud işarə vermə üçün nəzərdə tutulmuş, lakin canlı qüvvənin və digər obyektlərin məhv edilməsi üçün istifadə oluna bilən qurğu və vasitədir;**

▪ **xidməti silah - insanların həyat və sağlamlığının qorunması, təbiətin, təbii ehtiyatların, mülkiyyətin, qiymətli və təhlükəli yüklərin, xüsusi göndərişlərin mühafizəsi ilə bağlı vəzifələri yerinə yetirən şəxslər tərəfindən istifadə olunması üçün nəzərdə tutulmuş silahdır;**

▪ döyüş silahı - qulluq vəzifəsinin və döyüş tapşırığının yerinə yetirilməsi üçün istifadə olunan silahdır;

▪ **odlu silah - barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki zədələmək və ya sıradan çıxarmaq təyinatına malik olan silahdır;**

▪ qaz silahı - gözyaşardıcı, qıcıqlandırıcı, zəhərləyici, sinir-iflicedici və ya başqa güclü təsir göstərən digər maddələrin tətbiqi ilə canlı hədəfin müvəqqəti sıradan çıxarılması üçün nəzərdə tutulmuş silahdır.

Təqdim edilən anlayışlar sırasından “silah” məfhumu diqqət edilməsini tələb edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunverici ölkə ərazisində silah ilə, xüsusən də odlu silah ilə əlaqədar davranışlara xüsusi həssaslıqla yanaşır. Məsələn: “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında” qanunun 12-ci maddəsinin V hissəsi ilə qanunverici toplantı təşkilatçılarının odlu və ya soyuq silah, habelə insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən və ya əmlaka zərər vura bilən daş-kəsək, şüşə, taxta və dəmir parçaları, dəyənəklər, bədən xəsarəti yetirmək üçün xüsusi düzəldilmiş əşyalar, partlayıcı maddələr və ya pirotexnika məmulatı, güclü təsir edən, zəhərli, tez alışan və ya aşındırıcı maddələr, radioaktiv materiallar gəzdirməsini qadağan etmişdir. Qanunverici polis orqanlarının hüquqları sırasına toplantıya odlu və ya soyuq silah, habelə insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən və ya əmlaka zərər vura bilən daş-kəsək, şüşə və taxta parçaları, dəyənəklər, bədən xəsarəti yetirmək üçün xüsusi düzəldilmiş əşyalar, partlayıcı maddələr və ya pirotexnika məmulatları, güclü təsir edən zəhərli, tez alışan və ya aşındırıcı maddələr, radioaktiv materiallarla gəlmiş şəxsləri saxlamaq və tədbirin keçirildiyi yerdən uzaqlaşdırmağı daxil etmişdir.

Mühazirəmizin sualı daxilində “odlu silah” anlayışına aydınlıq gətirilməsi məqsədəuyğun sayılır. Lakin biz onu xidməti silah olaraq, tədqiq etməliyik.

Qanunvericinin mövqeyinə görə xidməti silah kimi istifadə ediləcək odlu silah dedikdə, insanların həyat və sağlamlığının qorunması, təbiətin, təbii ehtiyatların, mülkiyyətin, qiymətli və təhlükəli yüklərin, xüsusi göndərişlərin mühafizəsi ilə bağlı vəzifələri yerinə yetirən şəxslər tərəfindən istifadə olunması üçün nəzərdə tutulmuş silah başa düşülməlidir. Bu isə öz növbəsində barıtın və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki zədələmək və ya sıradan çıxarmaq

təyinatına malik olan silahdır. Hazırda ərazi polis orqanlarının istifadəsində (DİN-in orqan və hissələrində dövriyyədə olan) “Makarov” və “Zəfər K” tapançalarıdır.

Polis əməkdaşı qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada və hallarda odlu silah saxlamaq, gəzdirmək və tətbiq etmək hüququna malikdir. Qeyd edildiyi kimi, polis tərəfindən odlu silah saxlamaq, gəzdirmək və tətbiq etmək hüququ qüvvədə olan “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə nəzərdə tutulub. Daha dəqiq desək, adı çəkilən qanunun 26-cı maddəsi ilə “Polis tərəfindən fiziki qüvvənin, xüsusi vasitələrin və ya odlu silahın tətbiqi” normativ məzmun almışdır. Bu maddə ilə müəyyən edilən hüquqi əsasları daha sadə şəkildə aşağıdakı kimi təqdim edə bilərik. **Polis əməkdaşının odlu silah tətbiq edə bildiyi hallar:**

- **insan həyatına və sağlamlığına real təhlükə yaradan basqın və ya digər zorakılıq edildikdə;**

- **odlu silah işlədilməklə qiyam və ya kütləvi iğtişələr baş verdikdə;**

- **girov saxlanılan şəxs və ya zəbt olunmuş binalar, tikililər, qurğular, torpaq sahələri və nəqliyyat vasitələri azad edildikdə;**

- yaşayış binalarına, habelə müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların binalarına odlu silah işlədilməklə edilən qrup halında basqın dəf edildikdə;

- cinayət törədilməsində şübhələndiyinə görə tutulmuş, barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə, yaxud ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxsin həbsdən qaçmasının qarşısı alındıqda;

- ömürlük azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxsin həbsdən qanunsuz azad edilməsi üçün kənar şəxslər tərəfindən güc işlədildikdə;

- **insan həyatına qəsd olunduqda və məcburi dayandırma vasitələrinin tətbiqi nəticə vermədikdə;**

- **şəxs yaxalanarkən silahlı müqavimət göstərdikdə;**

- **insan həyatına real təhlükə yaradan cinayətin qarşısı alındıqda;**

- **terrorçuluq və ya dini ekstremizm, yaxud dövlətin konstitusiyaya quruluşunu zorla dəyişdirilməsi ilə bağlı cinayətlərin qarşısı alındıqda;**

- **odlu silahın digər şəxs tərəfindən ələ keçirilməsinin qarşısı alındıqda;**

- **insana hücum edən və ya real təhlükə yaradan heyvan məhv edildikdə.**

Polis əməkdaşı yuxarıda göstərilən hallardan başqa, həmçinin təhlükə və ya xəbərdarlıq signalı verildikdə, habelə yardım çağırıldıqda odlu silahdan istifadə edilə bilər.

Qanunvericinin mövqeyinə görə odlu silahın tam zəruri hallarda tətbiqi yaranmış təhlükəyə mütənəsb olmalıdır. Odlu silahın tətbiq edildiyi hər bir halda polis orqanında xidməti yoxlama aparılır və qanunauyğunluğu barədə müvafiq rəy verilir.

Nəzərə alınması vacib olan fikirlərdən biri də budur ki, “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə odlu silahın tətbiqi ilə bağlı polis əməkdaşının vəzifələri müəyyən edilib. Odlu silahın tətbiqi ilə bağlı polis əməkdaşının vəzifələrinə daxildir:

- insana qarşı odlu silahı yalnız son zərurət və ya zəruri müdafiə vəziyyətində, bütün digər təsir imkanlarından istifadə lazımi nəticə vermədikdə, hüquq-pozmanın ağırlıq dərəcəsindən və ya onu törədənin şəxsiyyətindən asılı olaraq tətbiq etməlidir;

- odlu silah işlətməklə basqın edildiyi və ya silahlı müqavimət göstərildiyi hallar istisna olmaqla, odlu silah qadınlara, azyaşlılara, yanında azyaşlı olan, əliliyi, sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu və digər fiziki və psixi qüsurları aşkar bilinən şəxslərə qarşı, habelə insanların toplaşdığı yerlərdə kənar şəxslərin zərər çəkə biləcəyi hallarda odlu silahı tətbiq etməməlidir;

- yalnız real təhlükənin qarşısı alınarkən odlu silah tətbiq edə bilər;

- odlu silahı tətbiq etməzdən əvvəl şifahi xəbərdarlıq etməli və ya xəbərdarlıq atəşi açmalıdır. Qəfil, yəni birdən-birə gözlənilməz hücum baş verərsə, habelə hücum üçün odlu silahdan, mexaniki nəqliyyat vasitəsindən, təhlükə yaradan yırtıcı, vəhşi və ya başqa heyvandan istifadə olunarsa, polis əməkdaşı xəbərdarlıq etmədən odlu silahı tətbiq edə bilər.

- odlu silahın tətbiq edilməsi nəticəsində zərərçəkənlərə tibbi yardımın göstərilməsini təmin etməlidir;

- odlu silahın tətbiq edildiyi yerin dəyişdirilməmiş saxlanılmasına çalışmalıdır.

Polis əməkdaşı odlu silah tətbiq etdiyi hallar barəsində dərhal xidmət etdiyi və ya odlu silahın tətbiq edildiyi ərazinin polis orqanına yazılı məlumat verməlidir. Polis əməkdaşı odlu silahın tətbiq edilməsi barədə 24 saat ərzində müvafiq prokurora yazılı məlumat verməlidir.

Suala yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, fəaliyyətinin əsas istiqamətləri və əsas vəzifələri insanların həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafələrini və mülkiyyətini hüquqa zidd əməllərdən qorumaq olan polisə odlu silah gəzdirmək və istifadə etmə hüququ qanunla verilmişdir. Həmin qanun 28 oktyabr 1999-cu il tarixli “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunudur.

Sual 3. Polis əməkdaşının şəxsi təhlükəsizliyi anlayışı, onun məzmunu və təmin edilməsi

Məlumdur ki, insan şəxsiyyət olmaqla ictimai həyatda mərkəzi fiqur sayılır. Burada fərdin sosiallaşmağı, onun ictimai fəaliyyəti, ünsiyyət prosesi, təhsili (ibtidai, ixtisas, ali və s.) və s. istiqamətlər xüsusilə əhəmiyyətə malikdir. İnsan ümumi və xüsusi anlayışları fərqləndirir, həyatı zərurəti əsas götürərək sosial-təbii mühitlə bağlanır. İnsanı istiqamətləndirən və onu ətraf sosial təbii mühitlə bağlayan onun dünyagörüşü, mənəvi siması, iradəsi və mənəviyyətidir. Zənnimizcə, fərdin, o cümlədən də DİO əməkdaşlarının mənəvi-psixoloji təminatı göstərilənlər baxımından həssaslıq tələb edir.

Heç kimə sirr deyil ki, daxili işlər orqanlarının fəaliyyət istiqamətləri özünəməxsusluğu ilə bu sahədə çalışan şəxsi heyətin peşəkar fəaliyyətində öz izini buraxır. Sözsüz ki, fəaliyyətin özünəməxsusluğu fərdlərin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin arzuolunan tərzdə olması üçün aidiyyəti təsir mexanizmini şərtləndirir. DİO əməkdaşlarının fəaliyyəti prosesində pozitiv hisslərin müəyyən təsirlərdən sonra azalması, habelə neqativ hisslərin baş qaldırması mübahisəolunmazdır.

Qeyd olunması zəruridir ki, DİO-nun fəaliyyəti prosesində xidmətin məzmunca mürəkkəbliyi bir çox hallarda təhlükə ilə də müşayiət olunur. Xidmət prosesində polis əməkdaşlarının mənəvi-psixoloji vəziyyətinin pozitiv saxlanması üçün bir sıra istiqamətlər üzrə təşkilati tədbirlərin görülməsi məqsədəuyğun sayıla bilər:

- **müxtəlif xarakterli çətinlik yarada biləcək istiqamətlərin müəyyən edilməsi;**
- **çətin sayıla bilən istiqamətlər üzrə vəziyyətdən çıxış yolları;**
- **əməkdaşın şəxsi təhlükəsizlik tədbirləri.**

Müxtəlif xarakterli çətinlik yarada biləcək istiqamətlərin müəyyən edilməsi üçün orqan rəhbəri müvafiq xidmət rəislərinə göstərilən istiqamət üzrə detallandırılmış məlumatların toplanılması tapşırığını verməlidir. Həmin məlumatlar toplanıldıqdan sonra təhlil edilməli, müvafiq orqanın (ərazi polis orqanının) xidmət coğrafiyasına daxil olan digər xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, ikinci istiqamət üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsinə keçid edilməlidir. Bundan sonra müvafiq orqanın fəaliyyət istiqamətləri nəzərə alınmaqla çətin sayıla bilən istiqamətlər üzrə vəziyyətdən çıxış yollarına dair müvafiq xidmətlərin təkliflərinin hazırlanmasına keçid olmalıdır.

Beləliklə, hazırlanan təkliflər ümumiləşdirilməli və zərurət yaranarsa orqanın struktur xidmətlərinin fəaliyyət dairəsinə uyğunlaşdırılması üçün onlara verilməlidir.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, daxili işlər orqanlarının əməkdaşlarının mənəvi-psixoloji təminatı əməkdaşların bilavasitə həyat və sağlamlığı, həmçinin şəxsi təhlükəsizliyi ilə bağlıdır. Yeri gəlmişkən polis əməkdaşlarının şəxsi təhlükəsizliyinə nə aiddir sualına cavab verilməsi məqsədəuyğundur.

Polis əməkdaşının şəxsi təhlükəsizliyi dedikdə, xidmət prosesində müvafiq vəziyyətə adekvat davranmaq üçün onu düzgün qiymətləndirmək, fəaliyyətin davam etdirilməsini təhlükəsiz üsullarının və vasitələrinin seçilməsi başa düşülür.

Qeyd olunan təhlükəsizlik peşə fəaliyyətinin effektivliyinin təmin olunmasının vacib elementi kimi şəxsin fiziki və psixoloji sağlamlığını, peşəkar vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi, habelə rastlaşa biləcəyi risklərin qiymətləndirilməsi yönündə bir sıra elementləri özündə ehtiva edir. Təcrübə göstərir ki, müxtəlif heyətlərdə çalışan DİO əməkdaşlarının xidmət sahələrinin özünəməxsusluğundan irəli gələrək rastlaşa biləcəyi risklər məzmun və xarakter baxımından bir çox hallarda üst-üstə düşür. Əməkdaşın hansı risklə rastlaşa bilmə ehtimalını heçə endirmək üçün bəzən onun müvafiq sahədə təcrübə toplamağı, bu xidmətə aid həyati halların təhlil olunmasını zərurətə çevirir.

DİO əməkdaşının mənəvi-psixoloji təminatı psixoloji hazırlığın yüksək səviyyədə olmasını tələb edir. Daha dəqiq desək, əməkdaşın yüksək psixoloji keyfiyyətlərə malik olması xidmət prosesində, xüsusən də ekstremal vəziyyətlərdə yalnız üstünlük mövqeyini formalaşdırır. Belə ki, emosional cəhətdən sabit qalmaq qabiliyyəti əməkdaşın rastlaşa biləcəyi risklərə uyğun davranışının əsas şərtidir. **Ekstremal vəziyyətdə əməkdaşın düzgün qərar qəbul edib həm xidməti tapşırığın icrasının, həm də öz sağlamlığının qorunmasının öhdəsindən gəlməsi üçün aşağıdakıların həyata keçirilməsini məqsədəuyğun hesab edirik:**

1. xidmətə qəbul olunan yeni əməkdaşların rastlaşa biləcək ekstremal vəziyyətlərə dair risklərin siyahısının hazırlanması;

2. xidmət prosesində əməkdaşların funksional vəzifələrinin icrası üçün tələb olunan biliklər ilə yanaşı təcrübəli vərdişlərin konkretləşdirilməsi;

3. təcrübəli əməkdaşların ekstremal şəraitlə bağlı təsəvvürlərinin sistemləşdirilərək yaddaş kitabçaları formasında gənc əməkdaşlara verilməsi.

Hesab edirik ki, DİO əməkdaşlarının mənəvi-psixoloji təminatının bir istiqaməti olaraq xidmət prosesində müxtəlif xarakterli çətinliklərin, onlardan (bu vəziyyətdən) çıxış yolları, eləcə də əməkdaşların şəxsi təhlükəsizlik tədbirlərinin öyrənilməsi və xidmət prosesində istifadə olunması ilə öhdəsindən gəlmək mümkün olar.

Nəticə

Cəmiyyətin təhlükəsizlik mühiti bir-biri ilə üzvü surətdə bağlı olan bir sıra elementlərin vəhdətidir. Azərbaycan Respublikası ərazisində həmin vəhdətin təmin edilməsi məqsədilə zəruri sayılan təşkilati-hüquqi tədbirlər həyata keçirilir. Ölkələrin ərazisində təhlükəsizlik mühiti klassik olaraq qanunla səlahiyyət verilən subyektlərin gündəlik fəaliyyətləri hesabına təmin olunur. Hüquq ədəbiyyatlarında qeyd olunduğu kimi təhlükəsizlik mühitinin təmin edilməsində həmin subyektlərin arzuolunan nəticələr əldə etmələri bir sıra amillərin olmasını şərtləndirir. Təbii ki, onların sırasında hüquq-mühafizə fəaliyyətini həyata keçirən orqanların işinin təşkili üçün müəyyən edilən təşkilati-hüquqi əsaslar ayrıca vurğulanmalıdır.

Azərbaycan Respublikası ərazisində hüquq-mühafizə fəaliyyəti subyektlərindən biri də polisdir. İnsanların həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərini və mülkiyyətini hüquqa zidd əməllərdən qorumaq məqsədilə polisin fəaliyyət istiqamətləri və əsas vəzifələrinin həyata keçirilməsi prosesində odlu silahdan, xüsusi vasitələr və fiziki qüvvədən (fiziki gücdən) istifadə edilməsi zərurəti yaranır. Təbii ki, bu zərurət dövlət tərəfindən həyata keçirilən aidiyyəti hüquq müəyyənetmə (qanun yaradıcılığı) prosesində nəzərə alınmışdır. Onların detallaşdırılmış formada sizlərə çatdırılması peşəkar fəaliyyətinizdə (zərurət yarandıqda) arzuolunan nəticələri əldə etməyiniz üçün istifadə edə bilməyinizə xidmət edir. İnanırıq ki, verilən bu biliklərdən məharətlə istifadə etməklə, hər biriniz polisin şərəfli və ağır olan fəaliyyətinin öhdəsindən layiqincə gələcək və özünüzün, həmçinin digər şəxslərin də təhlükəsizliyini təmin edə biləcəksiniz.